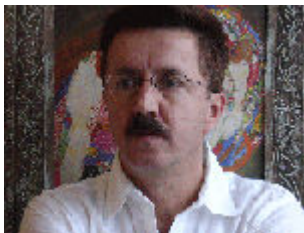

ترس له‌سه‌فه‌ر، ترسه له ژيان، چونكه ژيان بو خۆي سه‌فه‌ره

توانا Amin Toana: ئەگەر وونبوون بەشیکی گەورەى هەموو سەفەرێک بێت، نووسەر جودا له خەڵکی تر چەندێکی لەو وونبوونە بەردەکه‌وێت؟ بە مانایه‌کی تر مه‌نفا بو نووسەرەکان چەندێک شوێنی خۆدۆزینه‌وه و چەندێکیش جێگای وونبوونه؟

هه‌یوا ق‌ادر: من به‌هیچ شێوه‌یه‌ک پێمانییه‌ که به‌شیکی گەورەى سەفەر وونبوون بێت، به‌ پێچه‌وانه‌وه من پێم‌وايه به‌شیکی گەورەى سەفەر دۆزینه‌وه‌یه.

دیاره من له‌و ترسه‌ می‌ژووویه‌ی ناو دنیاى کوردی ده‌گه‌م که به‌رامبه‌ر سەفەر هه‌یه‌تی، ئینسانی کورد کائینێکه هه‌میشه له سەفەر ده‌ترسێت، هه‌میشه سەفەر ده‌یشله‌ژینیت و ئارامیه‌ ساده‌دلییه‌که‌ی تیک‌ده‌دات. چونکه له یاده‌وه‌ی ئینسانی کوردا سەفەر واتا نه‌گه‌رانه‌وه، یاخود دۆراندنی به‌شیکی گەورە له‌ خۆی و له‌ده‌ستدانی ئەو گروگه‌رمیه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ی که له‌ ژیانه‌ کۆگه‌لییه‌که‌ی خۆیدا هه‌یه‌تی.

می‌ژوو ئینسانی کورد زیاتر می‌ژوو به‌جیه‌یشتن و م‌الئاوایکردنه‌ هینده‌ی ئەوه‌ی می‌ژوو به‌خێرهاتن و سه‌قامگیربوون بێت. می‌ژوو به‌که‌ پره‌ له‌ کاره‌ساتی له‌ ده‌ستدان و زنجیره‌یه‌کی یه‌که‌به‌وای یه‌ک له‌ دۆراندن، سەفەر و کۆچ و په‌وکردن و تاراوگه‌بوونیش به‌شیکی گەورە له‌ کۆی ئەو له‌ده‌ستدان و دۆراندانه‌ پیک‌دینین.

له‌ چه‌قی یاده‌وه‌ی ئینسانی کوردا سەفەر واتا به‌جیه‌یشتن، به‌جیه‌یشتنیش له‌ زۆرینه‌ی کاتدا واتا له‌ده‌ستدان یاخود نه‌بینینه‌وه‌ی ئەوه‌ی که هه‌بیه‌وه. نه‌ک ئەوه‌ی سەفەر و گه‌رانه‌وه‌ مانایه‌ک بووبێت بو‌ ده‌وله‌مه‌ندبوون و ناسینی دنیا و هه‌ینانه‌وه‌ی شتی نو‌ی له‌گه‌ل‌ خۆیدا، ئەمه‌ ئەو ترسه‌ دیرینه‌یه‌ که‌ وای له‌ ئینسانی کورد کردووه هه‌میشه له‌ سەفەر به‌ترسێت و سلێلیکاته‌وه.

دیاره هه‌موو هه‌وله‌ به‌رده‌وامه‌کانی ئینسانی کورد بو‌ مانه‌وه‌ی خۆی له‌ پێگه‌ی پارێزگاریکردنیه‌وه‌ بووه له‌ شوێن، چونکه شوێن هه‌میشه فاکته‌ریک بووه بو‌ مانه‌وه‌ی و پێشاندانی شوناسی خۆی له‌به‌رامبه‌ر ئەو هه‌یزانه‌ی که هه‌ره‌شه‌بوون له‌سه‌ری. له‌ خۆینه‌وه‌ی ئیستاماندا بو‌ رابردوو تێده‌گه‌ین که چه‌ند شوێن یاریده‌ریکی گ‌رنگ بووه بو‌ مانه‌وه‌ی کورد و نه‌فه‌وتانی وه‌ک میلله‌تیک که له‌کاتێکدا زۆرینه‌ی جار له‌ده‌ره‌وه‌ی سه‌نته‌ری ده‌سه‌لاتیشدا ژیاوه. بۆیه سەفەر و کۆچ له‌ زۆر حاله‌تدا پێچه‌وانه‌ی ئەو خۆناسین و شوناسه‌ی کورد وه‌ستاوه‌ته‌وه که فاکته‌ریکی گ‌رنگی مانه‌وه‌ی بوون.

به‌لام له‌ دواى راپه‌رینه‌وه ئەم مانا گشتیه‌ی و ترسه‌ گشتیه‌ی لای ئینسانی کورد بو‌ سەفەر، به‌ده‌م دۆراندنی به‌شیکی له‌و خه‌ونه دیرینه‌ی که مانای مانه‌وه‌ی ئەوه‌ی به‌ستبووه به‌ شوێنه‌وه که‌میک گۆرانی به‌سه‌ردا دێت، هه‌روه‌ها له‌گه‌ل‌ سه‌ره‌له‌دانی هۆشیارییه‌کی ساده به‌رامبه‌ر به‌ سەفەر وه‌ک په‌رچه‌کرداریک دژ به‌و مانا کۆنانه، له‌گه‌ل‌ ئاسانه‌بوونی هه‌لی سەفەر و دروستبوونی کویرییه‌کی کۆگه‌لییش به‌وه‌ی که به‌جیه‌یشتنی نیشتمان واتا ده‌ستگه‌یشتن به‌ سه‌رزهمینه‌ی ئازادی و هه‌موو ئەو شته‌ مادی و مه‌عنه‌ویه‌ی که ئینسانی کورد لێی بیه‌ری بووه.

ئەمه‌ ئەو جو‌ره تی‌روانینه‌ می‌ژووویه‌ی و گشتیانەن که له‌ پشتی مانای سەفەر و ترس له‌ سەفەر وه‌

وهستان. که بوونهته هوئی ئهوهی چیتتر شوین تهنها مانای مانهوه نهگهیهنیت.

دیاره پبویسته ئیمه ماناکانی سهفه و کوچ و تهراوگه "مهنفا" تیکه لنه کهین، بو ئهوهی بتوانین لهسه ره هه موویان قسه بکهین.

من پیموایه سهفه و اتا بینینی شوینیکی جیاوازتر لهوهی که توئی لیت، و اتا بینینی کولتوری جیاوازتر لهوهی که تو ههته، قسه کردن به زمانیک که زمانی تو نییه و پبی بیرناکهیتهوه، و اتا بینینی وینهی خوت له چاوی کهسیکی تردا که ناتناسیت یان زور ئاشنات نییه، لیرهوه ئیدی سهفه کردهی بهراورد کردن دینیتته پشی، بهراورد کردنیش و اتا دوزینهوهی جوانی و ناشیرینی له خوت و لهوهی بهرامبه رتدا، دواتریش دروستبوونی پرسیار له بهردهم جوانی و ناشیرینییهکانی خوتدا، ههروه ها گه پان بهدوای هاویاری و هاوبهشی یهکتریدا، ئه مانه هه مووی ئه و دوزینهوه سه ره تایبانه که له سهفه ردا ئینسان فیریان ده بیت. من هیچ کام له مانه ی که باسیان ده کم به دۆراندن نازانم هیندهی به سه ره تای دوزینهوه نویکان دایانده نیم. به لام دیاره درک کردنیش به و جوانی و ناشیرینیانه و بینینیان بهنده به هوشیاری ئینسان خویهوه، بو ماناکانی ئینسان بوون و هه ره ها خویندنه وه مان بو ماناکانی شوناس و کولتور که هه میسه روو له گوپان.

ئه مانه هه مووی ئه و هوکاره ئالوزو ووردانه که ئینسان له سه ره تای سهفه ردا رووبه پروویان ده بیتته وه، له گه ل لیشاویکی زور له هه ناسه ی غه ربیی و هه سترکدن به تانهایی و که س نه ناسیی. دیاره تا ئیستا سهفه ره له کومه لگای ئیمه دا، نه بوته دیارده یه کی کومه لایه تی و کولتوری. نه بوته هوکاریک بو له زه تبردن و سه رگه رمی، له بیریشته نه چیت که ترس هه میسه ئه و حه زی کونبینیه له ئینساندا ده کوژیت که هه لگری که شفکردن و دوزینهوه ی شتی نوییه. به تاییه تی بو سهفه ره و بینینی ئه و سه ره مه یانه ی تر که دوورن له ئینسانه وه و ته مه نای بینینیانی هه یه، ئه مه ش دیاره ساده ترین حه قی ئینسانه که ده کریت موماره سه ی جوړیک له و ئازادی گه پان و بینینه بکات که له ریگه ی سهفه ره کردنه وه پبیده گات.

به لام گه ره بینه سه ره باسی سهفه ره و مهنفا بو نووسه ران و روژن بیران، ئه و ده که وینه به رده م کومه لیک مانای جیاواز که هه ر تاکه و به جوړیکی جیاواز پراکتیکی ده کات و مانای لیکنه چووی ده دات، به ده ره له و هاوبه شییه که مانه ی مانای مهنفاش که زورینه ی نووسه ران ره نگه له سه ره ی پیکبه ون،

دیاره سهفه ره بو نووسه ره یه کی که له هه ره گرنگترین سه ره چاوه کانی ناسینی ئینسان و بینینی جیاوازی کولتوره کان، که م نووسه ری دنیا هه ن که هه میسه له سهفه ردا نه بن، چونکه سهفه ره به و دیوه نادیارانه ی ئینسانت ده ناسینیت که پیش سهفه ره ناتوانیت له مانا رووتین و باوه کانیدا بیانینیت. له بیریشمان نه چیت سه ره تای به ری که وتنی کلتوره کانش له سهفه ره و نزیکبوونه وه له یه کترییه وه ده ستییده کات، که ئیستا یه کی که له پرسیاره گرنگه کانی جیهانگیری و ههروه ها هونه ری پیکه وه ژیا نی ئتنیه جیاوازه کان له ناو ئه و ولاتانه ی که کوچ کردووان تیدا نیشته جین. به لام مهنفا بو نووسه ران و روژن بیران جوړیکی تری به جیهیشتنه که له ده ره وه ی هه موو ئه و مانایانه ی تره وه ده وه ستیت که بو کوچ و سهفه ره هه مان بوو.

من هه میسه ده لیم "گه ر تو جاریک مه نفی بوویت، ئه و هه میسه مه نفیت"، دیاره مه نفی بوونیش له سه ره تاوه یان مه نفی بوونیکی ئاره زوومه ندانه یه، یاخود مه نفیوونیکه که به سه ره رتدا سه پینراوه. که دواتر مانه وه له مهنفا و ئه زمونکردنی ژیا ن له مهنفا دا، جیاوازییه کی به ره چاو و ئه وتوئی وا له نیوان ئه م دوو جوړه مه نفی بوونه دا ناهیلایته وه، چونکه که تو که جاریک مونی

بوویت، ئەوا ھەمیشە مەنفیت.

کاتیکی تۆ دوای سالانیکی زۆر مانەوێت لە مەنفا دەگەرێتەو ھەوێتی نیشتمان. جاریکی تر پروو بەرووی مەنفایەکی تر دەبێتەو ھەوێتی زۆر خۆتە، من پێموایە سەرەتای مەنفییوونی راستەقینە نووسەر لەو ساتی بەریە ککەوتنە تالەو دەستپێدەکات، کە ئیدی ھەست دەکات نیشتمانیشت درێژبوونەو ھەوێتی مەنفایە، ئەمە ئەو موسیپەتە گەرەبە ھەوێتی زۆرینە نووسەرە و پۆشنییران تێی دەکەون. ئەم حالەتە جوێکی تاییبەتە لە ھەستکردن بە تەنھایی کە نووسەر ھەست دەکات لە ھەموو شوێنیک و وندەبێت لە ناو خۆیدا نەبێت، بۆیە شوێنەکان مانای جارانیان نامینیشت و دەبنە جێی و ونبوونی بەردەوام بە قەدەر ئەو ھەوێتی بێنە شوێنی مانەو و شوناس و خۆناسین. ھەرە نمونە بەرچاوی دیاری ئەم حالەتەش لە ئەدەبی کوردیدا ماناکانی ناو ھەردوو قەسیدەکی نالی و سالمە. من پێموایە کە نالی ھەرگیز بەھیچ شیوەیەک نەیتوانیشت جاریکی تر سەرکاتەو بە سلیمانی دا، بەلکە ئەو ھۆی تیگەیشتنی نالی خۆی بوو لە ماناکانی مەنفا و شیواندن پیرۆزی شوین کە وایلیکردوو بەرپاردات جاریکی تر سەر بە سلیمانی و دەشتی شارەزووردا نەکاتەو. تیروانیی نالی بۆ مەنفی بوونی خۆی بەندە بە دوورکەوتنەو و لە دەستدانی شوین و ئەو ھەستە ناسیۆنالیستیەو کە لە دوای پرووخی دەسلالەتی بابانییەکانەو لە لای دروستبوو. چونکە نامە شیعرییەکی نالی بۆ سالم ھەمووی لێپرسینەو ھەوێتی لە شوین، وەک (شیوەسوور، سەرچنار، بەکرەجۆ، خاک و خۆل، پردی سەر شەقام، داری پیرمەسوور، کانی با، سەیان، کانی ئاسکان، خانەقا...) پرسی شیعرییەکانی نالی ھەمووی لێپرسینەو ھەوێتی لەو پۆژە جوانانە ژیانی ئەو سەردەمە کە بەسەرچوون و ناگەرێتەو، پەرە لە پرسیار و ئاھوانا بۆ رابردوویەکی بێگەرە و شیعریی. بەلام ئایا مەنفی بوونە سیاسی و شیعرییەکی سالمیش لێرەدا چەندە لە ئاستی مەنفییوونە سیاسی و شیعرییەکی نالی دایە بەبێ ئەو نیشتمانی وەک شوین بەجێھێشتن؟ ئایە ناکیشت بلیین سالمیش لە سلیمانیدا مەنفی بوو؟! ئەمە ئەو پرسیارە پەرە لە پێچ و پەنایانە کە لەسەر ماناکانی مەنفی بوونی نووسەر کەلەکەبوون. ئایە ئەمەش مانایەکی تری مەنفییوون نییە بەبێ بەستەنەو ھەوێتی بە کردە بەجێھێشتن نیشتمانیەو؟! نیشتمانیەو؟!

زۆر جار مەنفی بوونی نووسەرە لەدەرەو ھەوێتی بە پیرۆزراگرتنیان، وەک مەنفییوونی پێغەمبەرە وە، چونکە ھیچ پێغەمبەرێک نییە لەسەر ئەم زەوییە سەرۆختیک مەنفی نەکرا بێت لە شوینی خۆی. دیارە ئەم تیروانییە قسە زۆر ھەلەدەگرێت و نامەوێت لەم پێچ و پەنایەدا خۆم و ونبکەم و فریای وەلامی پرسیارە کە تۆ نەکەم لەم لاپەرەیدا.

ئەو شیوە تیروانییە بۆ مانای مەنفا و بەستەنەو ھەوێتی بە کردە بە جێھێشتن نیشتمانیەو لە ئەدەبی کوردیدا تا شیرکو بیکەس درێژدەبێتەو کە بەرھەمەینەری دەقی زیندوو بوو بۆ گوزارشتکردن لە مەنفی بوونی خۆی و دووری لە شوین.

دیارە دوای ئەویش ھەندیک شاعیرمان ھەن کە شوین بۆتە چەقی بیرکردنەو شیعرییەکانیان، بەلام ھیچ کام لەو شاعرانە درێژبوونەو ھەوێتی ئەم ئەزموونە نین، بەلکە چەند شیعریکی تاکو تەرای چەند شاعیریکن و وەک ئەزموون درێژەیان پێنەدراو.

ئێمە نمونە مەولانا خالیدی نەقشبەندی شەمان ھەوێتی، کە لەبەر زەبرو ھەرەشە قادرییەکان سلیمانی بەجێدێت و دواتر لە شام دەمرێت، بەلام مەنفای مەولانا خالید، مەنفایە کە ھەر لە سەرەتاوە شوین چەقی بیرکردنەو نییە تێدا، شوین لە قەناعەتی سۆفیانە ئەودا ھێندە پیرۆز نییە، کە وەک لای نالی پیرۆزبوو، چونکە نزیکبوونەو ھەوێتی مەولانا خالید لە خودا پەیوەندی بە نیشتمانیەو نییە، بەلام لای نالی شوین و بەجێھێشتن شوین بەکێکە لە خالە ھەرە گرنگەکانی

ههستکردن به مه نفي بوون.

ئهم نمونه يهش بۆيه دههينمه وه تا بزانيه كه ماناكانى مه نفيبوون له نووسه ريكه وه بۆ نووسه ريكي تر ماناي جياوازي ههيه به پيى جياوازي دنيا بينيان.

دهكريت مه نفا ببيت هوى دۆراندنى شوين، به لام دواي ژيانى دوور و دريژ له مه نفا، ئه و كات شوينيش ماناي تر وه ده گريت و هه مان ئه و مانا جوان و بيگهردانه ي نامينيت كه ته نها هه ر له ناو يادوه ريدا سه وز و جوان و زيندوون. دهكريت مندالي لاي زۆر له شاعيران تا باقى بووني عومر هه ميشه زيندووبيت و شوينيكبيت بۆ سه رله نوو دروستكرده وى دنيا، به لام نيشتيما ن ناتواني ت ئاوا به زيندويى بمينيت ه وه، چونكه مندالي له نادياريدايه و نيشتمان له دياريدا، كه پره له گۆران و هه لچوون و داچوون. مندالي كه رهسته يه كي نه گۆره بۆ دروستكرده وى دنيا و جوانى، به لام نيشتيما ن شوينيكه كه جوان بووني به نده به گۆرانه كاني رۆژگار ه وه. ئه مانه ئه و پرسياره ئالۆز و ئه گه رانه ن كه تانيستا ئيمه به هوى باسنه كرنى ئه ده بي مه نفا وه خۆمان ليوارد وه.

من پيموايه سه فهر و به جيھيشتنى نيشتيما ن لاي ئينساني كورد سه فهرىكي گلگاميشى نه بووه بۆ گه ران به دواي حه قيقه تدا، يان سه فهرىكي دۆنكيشوتيانه و خه يالي پاله وانبازي، به لكه سه فهرى ئينساني كورد و به جيھيشتنى نيشتيما ن يان به زۆره ملي و زۆرليكردن بووه ياخود هه له اتوه بۆ ئه وى بتواني ت شوينىكي تر بدۆزيت ه وه بۆ ژيان. بۆيه زياتر سه فهرى ئينساني كورد له و برپاري ده ركرده ي ئه فلاتوون ده چيت كه شاعيرانى له مه مله كه ته كه ي خوى ده كاته ده ره وه.

له ئه زمونه جياوازه كاني نووسيني مندا مه نفا هه م دۆراندنه و هه م بردنه وهش، دووربي له شوين زۆر جار ان ماندووي كردووم، شوين بۆ من دواي ئه م پانزه ساله م له مه نفا چيتر ماناياكي هينده ناسيونا لىستي نيه، هينده ي شوينيكه ده وله مه نده به يادوه رييه كانم. هه ميشه له كاتي ههستكردنم به شكستي له ناو مه نفادا ده چمه وه ناو ئه و يادوه ريانه ي شوين، شوين مانايه كي شيعرييه كه به زه مه نى ئاسايي ناپيوريت، جيگايه كه بۆ تيپرامان و بيركرده وه، واتا جوړيكه له ته حنيتكردن به قه ده ر ئه وى جوړيك بيت له گه شه كردن و گه وه بوون، ئه م حاله ته رۆمانسييه ته شدا هه ميشه ئه و به ريه كه وتنه به زه بره دروسته كات له كاتي گه رانه ودا بۆ نيشتيما ن كه ههستده كه يت چيتر ناتواني ت ئه و مه نه لوگه له گه ل خۆت و نيشتيما ندا دريژه پييده يت.

من له مه نفادا تامه زروى بينيني خوينه ره كانم، لي ره له نيوان من و خوينه ره كانمدا سه راييك ههيه و پيكانا گه ين، ناتوانم له سه ر شه قامه كان بيانبينم و قسه يان له گه ل بكه م وهك له نيشتيما ن ده متواني، ئه م دابرا نه ش زۆر جار ان تاريكم ده كات و هي زي باوه رپوون به خۆم له لا كزده كات. قسه كردنيش به زمانىكي تر له مه نفا، واتا ته سلیمبوون به كۆمه لى حاله تي كۆمه لايه تي، واتا بيركرده وه به و زمانه، كه جاري وا ههيه هه م به جهسته و هه م به خه يال ده چمه ده ره وى ئه و زمانه وه و بيركرده وه كانبييه وه، چونكه زمان ده بيت ه مه نفا له ناو مه نفادا. ئه م حاله ته ش خۆخته نه ژي ر هه ره سيكه له ته نها يي.

به لام جوړىكي تر له ته نها يي ناو مه نفا ههيه كه دهستت ده گريت و ده تاته ده ستى خۆت، وات ليديت خۆت باشت ر بنا سىت و له خۆت باشت ر نزيكبيته وه، من بۆ خۆم له مه نفادا نزيكتر بوومه ته وه له خۆم، واتا نزيكترى كردوومه ته وه له ئينسان. سروشت، ئازهل، پوهه ك، ميوه كان، زه وى و هه موو كه ون. راسته مه نفا له ئازيزانمى دورخسته وه به لام نزيكي كردمه وه له خۆم، بۆيه زۆرينه ي جار بيركرده وه له

نەبوونی ئەو تەنھاییەى خۆت لەگەڵ خۆت لە لای نووسەرانی نیشتمان دەمترسینیّت.
من دەلێم داھێنان ھەمیشە ھەلگری مەنفايە بو کەسى داھێنەر، ئەگەر ئەو شوینە نیشتمانیشت بیّت.
لەبیریشت نەچیّت ترس لەسەفەر، ترسە لە ژیان خوێ، چونکە ژیان بو خوێ سەفەرە.

ھیوا قادر
070910
ستۆکھۆلم